

MĚŠŤANSKÁ KULTURA OLOMOUCE V DOBĚ BAROKA

Miloslav Čermák

Již od druhé poloviny 16. století můžeme sledovat v životě olomouckých měšťanů mnohem více zájmu o kvalitnější způsob jejich života, než vedli do té doby. Ten však kulminoval na přelomu 16. a 17. století, kdy byl narušen událostmi stavovského povstání, následné protireformace a průběhem Třicetileté války. Po odchodu Švédů z města však měli jeho obyvatelé bohužel jen zcela všední starosti, především jak uživit sebe a své rodiny, jak opravit a většinou znovu vystavět své domy a tak i celé město. To se jim však podařilo v překvapivě relativně krátké době, čemuž napomohlo i udělení statutu pevnostního města v roce 1655. Rychle se podařilo zorganizovat vyčištění města a zahájení oprav měšťanských domů a řemeslnických dílen. Během několika málo let bylo postaveno devět nových mostů přes řeku Moravu, dva jezy u Rohelské brány, byly upraveny strouhy a náhony k městským mlýnům, vystavěn špitál sv. Joba a Lazara na Litovelském předměstí, špitál sv. Ducha ve městě, jatky na Dolním náměstí, Nový mlýn, a vodárna u Rohelské brány. Průběžně byly opravovány hradby, v nichž zůstaly všechny dosavadní brány, a nově byla vystavěna v roce 1678 největší městská brána – Hradská. Již v roce 1661 dokonce došlo i k opravě proslaveného orloje, který byl částečně udržován v provozu i během švédské okupace. Další, a to již barokní přestavby, se pak dočkal v roce 1742. V dalších letech pak začala výstavba prvních městských kašen, která pokračovala až do 18. století (v roce 1699 je doložena i kašna na rohu kláštera sv. Kateřiny směrem k ulici Břichaté). Vzhled města obohatily nové dominantní stavby. Byl vystavěn kostel a klášter kapucínů na Dolním náměstí, vybudován biskupský palác, obnoveno kapitulní děkanství, byly budovány kanovnícké rezidence a klášter Všech svatých na Předhradí, chrám sv. Michala, chrám P. Marie Sněžné, kaple u kostela bernardinů na Bělidlech a Svaté schody, mořická farní budova, jezuitský seminář, nový konvikt a nově pak sousolí Nejsvětější Trojice.

Pro konsolidaci města měla rozhodující význam činnost městské rady, která velmi dobře organizovala jeho obnovu, když se musela smířit s mnoha negativními faktory. Městská rada byla stále dvanáctičlenná, v čele s purkmistrem. Každý z členů rady měl současně dohled nad některou oblastí rozsáhlého městského hospodářství, které spravovaly jim podřízené městské úřady. V letech 1621–1745 vykonával dozorčí funkci nad činností městské rady královský rychtář. Měl ve městě výsadní postavení a pravidelně se zúčastňoval zasedání městské rady.

Pohled na Olomouc s dominantami bývalého dominikánského kostela sv. Michala a jezuitského semináře sv. Františka Xaverského, pohled od severu.

Do nich byl uváděn vždy nejmladším radním, jenž mu byl povinen při jeho odchodu otevřít dveře. Změny ve správě města nastaly až v roce 1726, kdy byl zrušen dosavadní systém čtyř konšelů, kteří se do té doby každého čtvrt roku střídali ve funkci purkmistra, a vznikl tzv. Magistrát, jež tvořilo dvanáct, doživotně jmenovaných radních, včetně purkmistra, vesměs lidí již s právnickým vzděláním. Poradním orgánem rady byla přežívající tzv. vnější rada, složená ze zástupců nejváženějších měšťanů, která však již nebyla doplňována, a proto v důsledku postupných úmrtí svých členů koncem první poloviny 18. století zanikla.

Jedním z nejvážnějších problémů, které musela městská rada řešit, byla skutečnost, že po válce se zcela změnila struktura městského obyvatelstva. Většina obyvatel města totiž švédskou okupaci nepřežila nebo z města odešla a jejich místa zaujali přistěhovalci převážně ze zemí západní Evropy, kteří se teprve seznamovali se starými poměry a zvyklostmi, čímž mezi nimi, správou města a starousedlíky docházelo k častým konfliktům. I tyto vztahy se však postupně urovnaly a město bylo připraveno navázat na dobu před padesáti lety a plně přijmou nový životní způsob, novou měšťanskou (městskou) kulturu.

Samotná skladba městské společnosti se proti období renesance v podstatě nezměnila. V období baroka pouze poněkud vzrostl počet měšťanů, kteří se živili provozováním řemesel. Již v roce 1653 ve městě opět působilo dvacet osm řemeslnických cechů, v nichž bylo soustředěno třiatřicet řemesel, v roce 1682 to bylo již třicet devět cechů se sedmdesáti čtyřmi řemesly, a v roce 1751 byli řemeslníci soustředěni již v padesáti čtyřech ceších, což představovalo nejvyšší počet cechů v celé historii města. Kromě toho ve městě působila řada necechovních (svobodných) a koncesovaných živností. Významnou skupinu městského obyvatelstva tvořili obchodníci, postupně obnovující předválečné početné kontakty téměř se všemi zeměmi Evropy. A právě z jejich středu se rekrutovali nejmajetnější měšťané. Na druhé straně i v tomto období ve městě žila velmi početná vrstva chudých řemeslníků, tovaryšů, podruhů, čeledí, námezdných dělníků, tuláků, žebráků a prostitutek. Zbytek ve městě žijící populace pak tvořili kněží a řeholníci – příslušníci různých církevních řádů a kongregací a řada šlechtických rodin, jež zde vlastnily své domy a paláce, a které se do města uchýlovaly zejména v zimních měsících a v dobách válečného nebezpečí. Mezi ně patřili například Olivier Jiří hrabě Wallis a jeho manželka Marie Terezie, Jiří Bedřich Žalkovský ze Žalkovic, Zikmund Podstatský z Prusinovic, Filip Vokovina z Voku, hrabata z Liechtensteina, Rudolf svob. pán Skrbenský, páni z Žerotína, Sakové z Bohuňovic, Šubířové z Chobyně, Sedlničtí z Choltic, Říkovští z Dobřčic, Valchovští z Walchenheimu, Skrbenští, Pillerové z Pillersdorfu, hrabata z Hodic, Jan Bohuslav ze Zástřízlu, Spannerové z Blimmsdorfu, hrabata z Walderode, Vetterové z Lilie, Rotalové, Kořenští z Terešova, Kobylkové z Kobylího, pánové z Wittenů, Hoffmannové, Panenkové z Wiesenburgu, páni z Kravař, Ditrichštejnové, Libštejnští z Kolovrat, hrabata Oppersdorfové, Salmové, Prokopové z Rabštýna, hrabata z Vrbna, Josef Leopold svob. pán Petráš, a další. Ve srovnání s předchozím obdobím však počet příslušníků usedlé šlechty ve městě poklesl. Velkým úsilím všech jeho obyvatel tak postupně vyrůstalo na starých základech nové, ale již barokní město, kterému vtiskla konečnou podobu v letech 1742–1756 stavba tereziánské pevnosti. Barokní půdorys vnitřního města a jeho vzhled se pak v podstatě dochoval až do dnešních dnů.

Ani v tomto období bez válek se však městu nevyhnuly morové epidemie a požáry. Z morových epidemií, které město postihly v letech 1645, 1653, 1655, 1679–

1680, 1713–1715, 1721 a 1742, byla nejrozsáhlejší epidemie z let 1713–1715. Během ní zemřela ve městě, které dokonce muselo být uzavřeno, téměř polovina jeho obyvatel. Morové epidemii podlehl v roce 1715 i městský lékař a fyzik doktor Johann Maubeuge, který proti epidemii velmi bojoval nejen jako lékař, ale také svými spisy. Velmi důležitou roli sehrála ve městě nejen v tomto období zdravotně – sociální zařízení, jako byly čtyři městské špitály, tři zádušní domky, několik lázní a několik lékáren. Problém však nastal, když byly v souvislosti se stavbou pevnosti zbořeny i předměstské špitály. Špitál sv. Ondřeje a P. Marie Pomocné pak pracoval v letech 1776–1788 v provizorních prostorách domu čp. 62 v Kateřinské ulici. Do té doby Olomouc neměla speciální nemocnici, kterou nahrazoval pouze špitál Joba a Lazara v dnešní Univerzitní ulici, zřízený v roce 1758 pod názvem Nový špitál, jenž byl v provozu až do roku 1785, kdy byla konečně na Předhradí zřízena nemocnice. Do roku 1692 měla Olomouc pouze jednu přísežnou porodní bábu. Protože však v žádném případě nebyla schopna vyhovět všem žadatelům o její služby, byly od tohoto roku ustanoveny do této profese čtyři ženy. Jejich odbornost a schopnost provádět příslušné úkony musel vždy nejdříve posoudit městský fyzik.

Značné nebezpečí představovaly pro obyvatele města požáry. K velkému požáru došlo například 30. srpna 1637. Vypukl v domě Jana Hrdiny a shořelo při něm sedmdesát domů od Střední brány až k bráně Litovelské. Další požár vypukl 25. června 1643 díky neopatrnosti vojáků na Předhradí, a shořel při něm klášter Všech svatých a tři domy. Dne 7. června 1654 kolem půlnoci vypukl požár v hostinci „U Žlutého lva“ čp. 110, který se rozšířil na pět domů. Majitel domu byl odsouzen k pokutě 100 zl. a k vězení, které mu pak bylo odpuštěno. V témže domě hořelo opět 30. března 1711, ale oheň byl brzy uhašen. Protože majitel domu byl chudý, nebyla mu uložena pokuta (jak bylo činěno v jiných případech), ale pouze byl potrestán čtrnáctidenním vězením. Znovu ve městě hořelo, i když v menší míře v letech 1662 a 1675. V dalším čtvrtstoletí se požáry městu vyhnuly. Až 8. června 1703 začalo v noci před jedenáctou hodinou hořet v domě Kašpara Juncka v Dolní ulici a shořelo při něm pět měšťanských domů a pivovar. Největší živelnou pohromou byl bezesporu požár, který vypukl 30. července 1709 v České ulici v podkovářské dílně. Požár se velmi rychle rozšířil do ulic Pekařské, Ostružnické a Ztracené a dále až ke kostelu sv. Michala a odtud na Dolní náměstí i na náměstí Horní. Úplně shořelo 349 domů, tedy více než polovina města, vyhořel také klášter dominikánů, městská věznice, kostel sv. Kateřiny a věže kostelů sv. Michala a sv. Mořice, v němž vyhořel také interiér a budova fary. V témže roce ještě hořelo v domě čp. 62, ale požár byl hned uhašen. Majitel domu byl potres-

Pohled na východní frontu domů na Dolním náměstí v Olomouci s morovým sloupem.

tán pokutou 6 zl., a peníze byly rozděleny za odměnu těm, kteří přišli první hasit. Ve městě hořelo také v roce 1729 – v domě čp. 60 a v roce 1730, když vypukl požár v domě čp. 59. V roce 1711 pak městská rada vydala nový požární řád, a zakoupila tři velké mosazné hasičské stříkačky. Smlouvu na zhotovení velké stříkačky na hašení uzavřela se zvonařem Johannem Karlem Beerem v roce 1728, a zaplatila za libru jemné mosazi 14 gr. V roce 1729 zhotovil Beer ze staré stříkačky novou a požadoval za to 300 zl. Velká vichřice v roce 1662 srazila malou věžičku na kostele sv. Mořice a poškodila jeho střechu. Velká bouře s blesky postihla město 23. dubna 1675, při níž uhořel blesk do Nové brány. Způsobil velký požár, který znamenal značné nebezpečí především pro budovy jezuitské koleje a univerzity. Padající horní část věže prorazila střechy obou budov a druhá část věže i s hodi- novým cimbálem se zřítila na ulici.

Předpokladem vlastního rozvoje měšťanské kultury byla podmínka, aby složitý městský organismus již byl schopen obyvatele města opět nejen chránit před válečným nebezpečím a přírodními pohromami, ale současně jim poskytovat práci a obživu a nově i určitou míru volného času. Tyto předpoklady se také postupně naplnily, a výsledkem bylo, že od druhé poloviny 17. století ve městě došlo ke značnému rozvoji duchovní kultury, který překonal úroveň dosavadní kultury klášterní. Různé jevy a životní formy, které známe z období renesance, tak byly doplněny novými jevy především v oblasti duchovního života, zábavy a materiální kultury měšťanů.

Při posuzování rozsahu a úrovně měšťanské duchovní i materiální kultury je nutno vycházet z hlavní náplně lidského života, což samozřejmě představovala práce a potřeba člověka přežít. Této realitě také bylo podřízeno veškeré jeho dění, čerpající z mnoha ověřených a zažitých návyků a zvyklostí, jež zcela ovládly život každého měšťana v jeho domě. Ten byl také v raném novověku základní jednotkou společenského života a postavení měšťanů. A právě tyto zažité návyky a zvyklosti v životě společnosti žijící v domě zcela ovlivnily organizaci práce každého domácího hospodáře, a to s ohledem na respektování měšťanského práva. Jejich dodržování, dobré vztahy mezi členy domovního společenství a dobré vztahy se sousedy pak byly základními podmínkami pro funkční a bezproblémový život členů obyvatel každého domu, které jim zaručovaly pevné místo v městském lidském společenství.

Existence vlastního domu, lidská společnost v něm žijící a vazby na způsob obživy – byly základní podmínky existence každé řádné měšťanské rodiny, která tvořila základní organizační jednotku městské společnosti. V každém domě tak žilo a bydlelo lidské společenství při společné práci, tedy v prostoru, který musel uspokojit veškeré materiální, emocionální i kulturní potřeby tehdejšího člověka. Dům zajišťoval jak nezbytné a základní podmínky pro pracovní proces, a přispěl i k zohlednění povinnosti měšťanů v manželství, při výchově dětí a v mezilidských vztazích poměrně různorodé společnosti, která v domě žila. A to proto, že i tehdejší lidé zde nejen pracovali, ale že se zde i milovali a slavili. Život obyvatelů každého domu byl závislý především na povolání a zájmech jeho majitele, který také nesl za dům uvnitř i ve vztahu k jeho okolí veškerou zodpovědnost. Provozování řemesla či obchodu nebo jiné živnosti bylo plně v kompetenci pána domu – hospodáře, zatímco příprava jídla, vedení domácnosti a výchova dětí bylo doménou ženy – jeho manželky. Lidské společenství žijící v domě ještě doplňovaly služebné, pacholci, řemeslníční učni a tovaryši. Dům však nežil jen izolovaným životem, ale byl vůči svému okolí zcela otevřen. Byl po všech stránkách integrován do městského sousedského, především cechovního společenství, a tak podléhal normám, které všeobecně určovaly politický a společenský život města.

Týden v životě měšťana i řemeslníka byl vyplněn šestidenní prací a nedělním dnem odpočinku. V dílnách se pracovalo od rozednění až do setmění, tedy průměrně dvanáct hodin denně. Pracovnímu procesu tak byl podřízen průběh celého dne. Neděle pak byla věnována dopolední návštěvě kostela a odpolednímu odpočinku. Zatímco návštěva kostela byla považována za samozřejmost, odpočinek a různé druhy zábavy si lidé plánovali sami. Je nutno si uvědomit, že ani v tomto

období se nezměnila ale naopak vzrostla úloha církve, jejíž role byla pro tehdejší společnost nenahraditelná, a zejména ve městech se stala nepostradatelnou složkou městské kultury, když dotvářela seznam městských funkcí od ochrany jeho obyvatel až po ochranu a ovlivnění jejich morálního a kulturního povědomí. Přítomnost církve se projevovala především existencí kostelů a klášterů a přítomností duchovenstva. Navíc pronikla do veškerého městského života a do života každého jeho obyvatele, soustřeďujíc se na hlavní mezníky jeho života jako bylo narození, následný křest, uzavření manželského svazku, poslední pomazání a pohřeb. Zasahovala i do vnitřního života městských živností a ovlivňovala i mnohé formy městské zábavy. Římskokatolická církev ve městě znamenala pro všechny jeho obyvatele nejen silné pouto, ale i prostředek duchovního povznesení a pojistku morálních vtaů. Hlavním náboženským obřadem a vrcholem náboženského života byly mše, které se pravidelně konaly ve farních kostelích sv. Mořice a jeho filiálním kostele sv. Blažeje, kostele sv. Petra a P. Marie a Předhradí a také v kostelech klášterních. Svůj vliv na jedince pak církev umocňovala zpovědí, udělováním pokání, organizováním poutí k posvátným místům u nás i v cizině, pořádáním dalších církevních slavností, spojených s organizací církevního roku. Mezi prostředky, jimiž byly zvyšovány účinky církevních obřadů, patřila hudba a zpěv a to nejen prováděním kanonizovaných církevních zpěvů, ale postupně i pronikáním zpěvů domácí proveniencce a to s doprovodem varhan a kostelních pěveckých sborů. Z církevní organizace se v různých směrech vymykaly kláštery, v nichž sídlily různé církevní řády, jako například dominikáni, minorité, kapucíni, kartuziáni, augustiniáni, či cisterciáci. Život barokního města tak v podstatě určoval ustálený rytmus cechovně organizované řemeslné činnosti a náboženských svátků.

Významnou roli ve městě při zvyšování vzdělanosti měšťanů sehrála církev také při provozování vzdělávacích zařízení, jako byla katedrální škola u sv. Václava a jezuitská univerzita, později lyceum. Svou roli zde však sehrála i světská městská škola u sv. Mořice. Kdysi silně konkurovala jezuitské univerzitě a proslula svými graduovanými učiteli, avšak postupně její význam poklesl. Učitelé se pak kromě výuky věnovali kostelnímu zpěvu, hře na varhany a organizovali církevní procesí. Kromě těchto tří institucí ve městě působili pod vlivem biskupa ještě čtyři němečtí učitelé, vyučující odděleně chlapce a dívky. V roce 1724 byla ve městě založena stavovská akademie, určená pro vzdělání šlechty a jejich úředníků, v níž se tedy učilo právům, správě hospodářství, stavitelství, jazykům, jízdě na koni a tanci. Teprve po roce 1773 byla ve městě zřízena dvojtřídní triviální škola u kostela sv. Michala pro dívky, triviální školu měly i vodilky. Kapacita však pro městské děti nestačila a proto je příležitostně vyučovali i studenti. V roce 1774 byla v Olomouci zřízena c. k. hlavní škola, ze které se později vyvinul učitelský ústav. V témže roce zde byla založena i Studijní knihovna, do níž byly soustředěny knihy jezuitských kolejí a zrušených moravských klášterů. S hudebním uměním se měšťané setkávali v podstatě pouze při církevních bohoslužbách a tedy jen zprostředkovaně a aktivně pouze zpěvem kostelních písní. Hudbu pěstoval na kůru kostela sv. Václava zejména biskup Karel z Lichtensteinu-Castelkorna, na kůru kostela sv. Mořice ji pak vydržovala městská rada prostřednictvím regenschoriho, varhaníka a choralisty, kteří spolu s učiteli mořické školy doprovázeli i její žáky při divadelních a recitačních akcích.

Úroveň tehdejší olomoucké duchovní měšťanské kultury nelze posuzovat jinak než jako značně nevyváženou. Jejím hegemonem byl totiž výhradně církev a duchovenstvo, a kulturní i literární tvorba tak byla vytvářena v okruhu církevních institucí a osobností. Té nemohla konkurovat ani univerzitní natož měšťanské prostředí, pouze ji snad s ohledem na činnost některých univerzitních vzdělavců doplňovalo. Navíc oblast duchovní kultury na více než sto let ovládla protireformační ideologie. V jejím důsledku se její vliv projevil zejména značným vzrůstem počtu vydaných náboženských děl, mezi nimiž můžeme nejčastěji zaznamenat díla oslavující světce, poutní místa (například Svatý Kopeček nebo Dub), přinášející různá kázání, postily, oslavné projevy, nekrology a další náboženskou a výchovnou literaturu. Spisovatelé byli většinou kněží žijící v kláštorech. V této

Celkový pohled na Olomouc od jihozápadu, 1761, kolorovaná kresba perem a tužkou. Státní okresní archiv Olomouc.

tematicke v Olomouci tvořili například Jan Jiří Žalkovský ze Žalkovic (1644–1705), který v Olomouci vydal knihu *Mercurius Moraviae* s první tištěnou obranou českého jazyka vůbec. Pokud se jedná o literární díla, jež v Olomouci v tomto období vznikla, a která se tomuto regionu věnovala, je možno připomenout pouze historickou prózu minority Paulina Ziackowicze († 1682) z poloviny 17. století, pojednávající o dějinách vpádu Švédů na Moravu, a zvláště do Olomouce. Obecnou historiografii pak obohatil spis Jana Jiřího Středovského (1679–1713) věnující se moravským pamětihodnostem a církevní historiografii, a spis *Církevní Olomouc* od Magnoalda Ziegelbauera (1694–1750). Purkmistr František Řehoř Wilperth, sbíral prameny k dějinám města, purkmistr Florian Josef Laucký sepsal v roce 1746 svůj *Popis královského hlavního města Olomouce*. Mnoho zajímavých informací o životě v Olomouci na konci 18. století přináší kronika olomouckého kronikáře Josefa Leitmetzera z let 1778–1829 a kritické *Příspěvky k charakteristice a poznání města Olomouce* z roku 1788 od Jana Alexia Eckbergera. Nejvýznamnějším autorem literárních, vlastivědných, právních a politických spisů věnovaných dějinám Moravy byl osvícenský profesor práv na olomoucké univerzitě Josef Vratislav Monse. Teologickou literaturu produkovali také univerzitní učitelé a to jak pro potřeby mariánské kongregace, ale především pro potřeby obhajob univerzitních disputací formou nejrůznějších tezí vyjadřujících se nejen k náboženským otázkám, ale postupně také zasahující do oblasti fyziky, matematiky a astronomie. V souvislosti s výskytem morových epidemií se objevily i popularizační lékařské spisy, s objevem podzemních léčivých pramenů pak pojednání právě o nich, s rostoucí potřebou hlubších znalostí v hospodářských otázkách byly vydávány i publikace věnující se problematice pěstování obilnin, zahradnictví, chovu ryb a hospodářských zvířat, stavbě rybníků apod. Celkově lze konstatovat, že úroveň latinské, německé i české produkce byla poměrně chudá myšlenkově a úpadková po formální stránce. Od konce 17. století se však mezi lidmi stále častěji objevovala i díla pololidové beletrie, reprezentovaná především stále narůstajícím počtem kramářských písní, určených však více olomouckému okolí než samotnému městu. I když v náboženských spisech stále převažovala i v první polovině 18. století protireformační tvorba, a to i mimo území univerzity, přece jen v padesátých letech 18. století došlo k emancipaci teologické tvorby z vlivu jezuitského řádu, a práce vznikající na univerzitě se stále více zaměřovaly na otázky filozofické a právní povahy. Osvícenské myšlení učenců pak reprezentovala ve čtyřicátých letech 18. století učená Společnost neznámých svobodného pána Josefa Petráše (1714–1772). Je nutné si však uvědomit, že většina těchto aktivit zasáhla myšlení olomouckých měšťanů jen zcela okrajově a v podstatě měla jen minimální vliv na úroveň měšťanské duchovní kultury. Ve srovnání s obdobím renesance se podstatně zvětšily knihovny zámožnějších a vzdělanějších měšťanů, obsahující především spisy právnícké, hospodářské a náboženské. Českých knih v nich však bylo méně. Pro lid se u několika olomouckých tiskařů tiskly především slabikáře, katechismy, kalendáře a staré přetiskované kroniky

Určitý vliv na kulturní rozhled olomouckých měšťanů měla i divadelní představení, která se ve městě občas konala. Divadelní tvorba se v této době soustřeďovala do nejrůznějších žánrů protireformačního dramatu, pěstovaného především na jezuitské univerzitě. Základem vystoupení studentů byly především poetické a řečnické deklamace, někdy inscenované na dvou jevištích postavených proti sobě, konané především při významných návštěvách, holdech nebo jubileích členů panovnického rodu. Na veřejnosti se hrály většinou komedie nebo tragédie. V tomto období jsou však doložena i vystoupení kočovných hereckých společností a lidová a pololidová dramata, korespondující s uplatněním pololidové beletrie v olomouckém prostředí.

Jezuitské školské divadlo přinášelo především hry o českých a cizích svatých patronách. Na jevišti se však stále častěji objevovaly novinky výtvarného umění, jako byly alegorické postavy a nádherná působivá scéna. I když se univerzitní představení konala na nádvoří univerzity, byla přístupná i veřejnosti. Jezuitské školské drama dosáhlo v Olomouci vrcholu v první polovině 18. století, a velký podíl na provádění her mělo tehdy studentské mariánské bratrstvo, které do jejich inscenací přinášelo lidové prvky a pestřejší tematiku. Kromě jezuitského školského dramatu se občas v Olomouci objevila i představení světského divadla. To však mělo ve městě pro svou činnost mnohem obtížnější podmínky a netěšilo se zájmu církevní ani světské moci. Zejména herecké společnosti, které občas do města přijely, byly podrobeny morálnímu a ideologickému dozoru a veřejná představení pak přísné cenzuře. Přesto zde od konce 17. století profesionální společnosti hostovaly, jako například angličtí komedianti, německá společnost Kristiána Spiegelberga, uvádějící hry o svatých i hry Moliérovy, společnosti Waldmannova a Gottfrieda Presshausera a představení Felixe Kurtze a jeho syna Josefa, využívající příběhu světského nevychovaného mladíka, dětské pantomimy, árií, ohňostrojů a divadelní techniky, což bylo měšťanským obecnstvem velmi příznivě přijato. Od dvacátých let 18. století se hostování divadelních společností ve městě stávalo pravidelným jevem. Je možno zde připomenout například vystoupení společnosti Felixe Hubera, společnost Nachtigalovu, komedie zde hrál František Bentsch a Kryštof Tittelmann, vystupovala zde společnost Kristiána Scholze z Vratislavi, společnost Bedřicha Bazalta, Matyáše Polloniho, italská pantomimická společnost Terezy Niccolini a další. Ve městě se pěstovala také operní tvorba, podporována biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelkorna a kardinálem Wolfgangem Hannibalem Schrattenbachem a některými kanovníky jako byl i Leopold hrabě Podstatský. Hrály se zejména opery italských skladatelů. Představení se konala ve druhém poschodí radnice, v přízemí purkrabského domu (Purkrabská ul. čp. 153), v boudě na Dolním náměstí a později v domě U Černého orla (čp. 27). V roce 1770 město postavilo nákladem 10. 000 nové divadlo v prvním patře domu čp. 25 na Dolním náměstí, a to divadlo dřevěné, a honosně ho nazvalo Královské měšťské národní divadlo. Sál se nacházel v prvním patře a sestával z parteru, dvou pořadí lóží a galerie. V něm se hrávalo až do roku 1829.

Kolem poloviny 18. století přestala být dramatická tvorba monopolem jezuitského řádu, do pozadí ustoupily školské hry a objevila se studentská divadelní tvorba, kterou podporovala měšťská rada. Do Olomouce zavítala řada dalších hereckých společností z Německa, Uher či Itálie, mezi nimiž vynikala společnost francouzského pantomima Františka Josefa Sebastiniho, který se snažil o vážnou

Pohled na štukový strop s freskou Juno na voze taženém pávy v piano nobile měšťanského domu na Horním náměstí 12, druhá polovina 18. století, doplňky na konci 19. století.

divadelní tvorbu. Oblíbená byla také vystoupení operní společnosti Giuseppa Franceschiniho i představení společnosti Gertrudy Bodenburgové, která měla ve svém repertoáru komedie, operety, burlesky i balety, čímž předeslala novou etapu vývoje olomouckého divadla. Ta byla prezentována už i inscenacemi světové dramatické tvorby, například hudební hrou Carla Goldoniho, her J. V. Strasmanna ml., her Franze Guolfingera Steinberga i dánského dramatika Ludviga Holberga. Na rozvoji divadelnictví se podílela i vystoupení společností, provozujících loutkové divadlo.

Hlavním přínosem období baroka k rozvoji olomouckého divadla však byl vznik pololidové a lidové dramatické tvorby, jejíž počátky je možno sledovat již od čtyřicátých let 18. století. Zpočátku to byly hry ovlivněné italskou a francouzskou operou prováděné především v klášterním prostředí, ale využívající již volného spojení epizod, alegorických postav a vkládání komických sekvencí. Tato komická složka v pololidových hrách převažovala a navíc se v těchto hrách již neprojevovaly stopy religiozity, ale naopak obsahovaly ironické narážky na klérus a církve vůbec. Tyto pololidové skladby označovány jako hanácké opery, byly poměrně jednoduché a měly většinou chudý děj a malý počet postav. I když nebyly určeny lidovému publiku, jistě byly městskými i venkovským lidem známy. Prvními skladateli hanáckých oper byli Alan Plumlovský a Ignác Plumlovský, pozdější hanácké opery však již byly určeny výhradně lidovému publiku. Na ně navázala obsahovými rysy i výstavbou hanácká zpěvohra, mající již vysloveně lidový charakter. Mezi první patřila hanácká zpěvohra Josefa Mauritia Bulína Maréna a Kedrota, k níž napsal hudbu hněvotínský rektor Josef Pekárek. Proces postupného zlidovění her dovršila až prozaická lidová fraška bez hudby, většinou z venkovského, selského prostředí. Všechny tyto druhy divadelních produkcí jistě měly pozitivní vliv i na měšťanskou společnost, a jistě tak přispěly k rozšíření jejího kulturního rozhledu a k částečnému zacelení kulturního vaku v myšlení měšťanů.

V období baroka se značně zvýšila vzdělanost olomouckých měšťanů. Je možno to doložit zejména na skladbě jejich knihoven, v nichž se značně zvýšil počet knih i rozsah záběru. Zejména knihovny zámožnějších měšťanů se stávaly značně obsáhlými, přibýly však knihy i v rodinách řemeslníků. I zde ovšem stále převládaly knihy s náboženskou tematikou, častěji se objevovaly knihy s právníkou a hospodářskou tematikou, kalendáře, beletrie i již zmíněné a oblíbené kramářské písně. To vše svědčilo o stále rostoucím významu juristického a národohospodářského vzdělání. Tak například obchodník s vínem Karel Helbling († 1689) zanechal po své smrti například *Kriminální procesy* hraběte Nadostihova Zeriny a Frangesany (1671), *Nový zákon* (1671), dílo Abrahama a S. Clara a knihy s náboženskou a hospodářskou tematikou. Císařský rychtář František Ferdinand Zirckendorfera z Zirckendorfu († 1701) vlastnil na dvě stě knih, mezi nimiž se nacházela i kniha o obležení Vídně *Annales Austriacae*. Knihovna doktora medicíny Jindřicha Winklera († 1659) obsahovala asi osm set svazků, především s lékařskou tematikou. Knihkupec, přísežný a rychtář Ferdinand Stabel († 1682) měl ve svém skladě knihy učené i historické romány, mnoho císařských vyhlášek, Spitzenbergovu německou bibli, českou bibli tištěnou v Praze apod. Velká zásoba knih se nacházela ve skladě knihtiskaře Jana Josefa Kiliana († 1702), po němž zůstalo vytištěno množství rysů papíru, kalendářů a modlitebních knih, na čtyři tisíce českých a německých náboženských knih a katechismů, a také Paprockého *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, kronika Gotfrieda Scholze apod. Knihař a obchodník s knihami Jan Gruber († 1649) prodával antverpské, benátské a kolínské breviáře, teologické knihy, gramatiky, katechismy, řecko - latinské knihy, misály, postily, dětské postily, německé a české bible, herbáře, tištěný rodokmen P. Marie, modlitební knihy se zlacenou ořízkou, pozlacené slabikáře, celkem asi 1000 knih. Knihkupec Ferdinand Stabel († 1682), měl v pozůstalosti uvedeno na 1000 kusů „*civ. offic. Lib. I.*“, historický román z roku 1588, Spitzenbergovu bibli, českou bibli tištěnou v Praze atd. Vinárník Holzer († 1645) měl zálibu v právnických knihách, vlastnil také *Saské zrcadlo*, Ciceronovo pojednání *De officiis* i knihu o destilování.

Pohled na uliční frontu domů v ulici 1. máje v Olomouci s fasádami z 18. století.

Městský rychtář Václav Ignác Meixner z Lutychu († 1685) měl ve své knihovně na 350 knih s lékařskou a právní tematikou, stejně jako v pozůstalosti vdovy po císařském výběřčím daní a rychtáři A. V. Ledererovi bylo v roce 1715 doloženo 828 knih ze všech vědních oborů. Vdova Marie Stablonská († 1676) měla asi 50 knih, mezi nimiž byl například *Nový zákon*, knihy klasiků, *Topografii Bohemiae*, *Moraviae et Silesiae*, komedie apod. Knihy s právní a náboženskou tematikou však neměli pouze vzdělanci a duchovní, ale i prostí měšťané, jako byl Jan Peth v roce 1674, který jich vlastnil 80. Nacházely se i v domácnostech řemeslníků jako například výrobce růženců Jiřího Teubele († 1721), ševce Linka († 1703), Bedřicha Weissbacha († 1705) – knihy jazykovědné a cestopisy, zvoníka Jiřího Františka Opálky († 1699), kameníka Václava Rendra († 1733) – knihy z oboru stavebnictví a náboženské apod.

Významnou součástí měšťanské kultury bylo i využití volného času obyvatel města. Ten vyplňovaly různé formy zábavy, které hrály v pojetí měšťanské kultury nezastupitelnou roli. Po náročné celodenní práci měšťané nacházeli zábavu především při návštěvách šenků a hospod, kterých byly ve městě desítky. V nich se bavili především hrou v karty, v kostky a později i kulečnickem. Počet hospod ve městě neustále rostl, a v druhé polovině 18. století již byl nějaký výčep téměř v každém druhém či třetím měšťanském domě. Od dvacátých let 18. století přibýly k výčepům, hospodám a zájezdním hostincům i kavárny. Zatímco návštěvu vinných domů si většinou mohli dopřát majetnější obyvatelé města, ve výčepech piva se tísnili nejen jeho milovníci, ale i ti, kteří se chtěli dovědět nové informace z nedalekého okolí i ze vzdálenějších míst našich zemí i Evropy. Právě v hospodách se odehrávala spousta důležitých setkání a jednání, počínaje dohodami o prodeji movitého majetku a konče dojednáním smluv a organizací sňatků. Hospody také byly místem tanečních zábav, jejichž povolování bylo v kompetenci městské rady.

Charakter městských slavností měly také výroční trhy, plnící ve městě funkci trhů oblastních. Na čtyři výroční trhy, rozložené do celého roku, se sjížděli lidé z celé Moravy. Četné byly i studentské univerzitní slavnosti a pro určité vrstvy měšťanů pak určené učené univerzitní disputace. Za veřejnou slavnost můžeme považovat i akci městského střeleckého bratrstva, které každoročně pořádalo závody ve střelbě „na ptáka“ a pak i do terče, jejichž vítěz získával titul krále střelců a obdržel stříbrný odznak, později pak řetěz. Stále rostl kult P. Marie, o jehož povznesení se zasloužili zejména premonstráti, kteří k nově vystavěnému kostelu P. Marie na Svatém Kopečku pořádali od roku 1680 pravidelné poutě od kostela sv. Mořice. Měšťané také stále hojně podporovali starodávné náboženské bratrstvo sv. Anny, do něj věnovali mnoho fundací, i nově založené bratrstvo Těla Kristova. Spontánní účast měšťanstva měla od roku 1624 oslava svátku patronky

Michael Mandík, Socha Neptuna z kašny na Dolním náměstí, 1683, pískovec.

města sv. Pavlíny konaná u jezuitů a spojená s procesím po městě a studentským divadlem, i konání procesí na svátek Božího Těla. Obou slavností se měšťané zúčastňovali nejen jako diváci, ale jako přímí aktéři, protože většina z nich byla členy řemeslnických cechů, jejichž účast v procesí byla povinná. Významnými měšťanskými – řemeslnickými slavnostmi byly i veškeré cechovní schůze, prohlášení tovaryšů na mistry, stěhování cechovní pokladnice a pohřby členů cechů. Vzhledem k tomu, že do městské rady byli voleni jen měšťané, zaujalo jejich pozornost i její každoroční slavnostní obnovování na svátek sv. Vavřínce. Měšťané velmi rádi sledovali i slavnostní průvod, v němž byly převáženy moravské zemské desky z radnice nebo z krypty kostela sv. Václava do místa zasedání zemského sněmu v sousedství kláštera dominikánů na Michalském návrší, aby do nich mohly být provedeny příslušné zápisy. Kromě toho byli obyvatelé města svědky také příležitostných oslav konaných u příležitosti návštěv panovníků a dalších významných osobností, dále pak oslav válečných vítězství, oslav narození a narozenin dědiců trůnu a v neposlední řadě i vykonávání občasných exekucí provinilých a poprav odsouzených zločinců, což představovalo pro většinu diváků velké divadlo. Městskými katy byli: v roce 1651 Jiří Pečínka, 1656 Eliáš Wildner, 1684 Kristián Windt, 1697 Jan Michal Pietsch, 1736 Jan Kašpar Pietsch, 1743 František Ignác Pietsch, 1751 Ferdinand Reitknecht, 1764 Karel Josef Grimm, 1770 Ferdinand Grimm atd.

Materiální úroveň měšťanské kultury můžeme nejlépe posoudit podle velikosti a zařízení měšťanských domů, které byly opravovány nebo nově stavěny pouze na původních parcelách, přičemž zvětšování mohly být jen v případech, když byla k původní stavební parcele přikoupena parcela sousední. Tak byla v tomto období postupně nově vystavěna řada honosných měšťanských domů a šlechtických paláců s okázalými, bohatě zdobenými průčelími. Protože dům měšťana sloužil nejen soukromému životu jeho rodiny, ale také její obživě, byly jejich interiéry tomuto účelu podřízeny. Sklepy a půdy sloužily ke skladování zboží, klenutého přízemí se využívalo k výkonu řemesla a k obchodu. Z prostorné zaklenuté dolní síně, nejdůležitějšího komunikačního prostoru v domě, vedlo schodiště do horní síně, z níž se vcházelo do řady místností, z nichž ty nejsvětější se nacházely při čelní fasádě domu. Všechny tyto prostory sloužily měšťanově rodině. Největší a nábytkem nejlépe vybavenou byla velká světnice s malováním zdobenými (ornamentálními rostlinnými a figurálními motivy) záklopovými trámovými stropy. Kromě ní zde byly i další místnosti sloužící jako ložnice, kuchyně nebo pokoje využívané k pronájmu. Když tyto stropy postupně nahradily rovné stropy, byly zdobeny zejména štukovou výzdobou. Stěny místností pak byly mimo obligátní líčení také stále častěji potahovány damaškem nebo jinými látkami či látkovými závěsy, a později, většinou ve šlechtických palácích, i tapisériemi či gobelíny. Tak například Matyáš Josef Schwab, sekretář krajského úřadu, měl v roce 1747 jídelnu se stěnami potaženými brokátovými tapisériemi.

Značné proměny ve srovnání s renesancí dosáhla výzdoba místností barokních měšťanských domácností značným množstvím nástěnných obrazů, mezi nimiž však stále převládaly obrazy svatých, dále pak obrazy členů císařské rodiny – zejména panovníka a jeho manželky, které byly u dynasticky citícího měšťanstva velmi oblíbené, velké množství mědirytin s nejrůznějšími motivy, ale také olejomalby s přírodními, krajinářskými a válečnými motivy, zátiší s ovocem a květinami, zvěří, s motivy čtyř ročních období, také s motivy světskými a mnoho portrétů měšťanů. Městský rychtář Václav Ignác Meixner měl v roce 1685 na sedmdesát obrazů svatých a krajinomaleb. Autory obrazů byli nejen moravští a olomoučtí malíři, ale také cizí, zejména holandské mistři. Tak například August Rattig vlastnil v roce 1690 obraz Petra Pavla Rubense, který přenechal malíři Gottfriedu Herbertovi, aby ho prodal za 860 zl.! Josef Demel zakoupil v roce 1784 dvanáct obrazů představujících alegorii dvanácti měsíců od malíře Christiana Branda. Malíř Antonín Kleinmann měl v roce 1685 i portrét Filipa Melanchtona.

Podlahy stále častěji tvořily parkety s jednoduchým dělením na čtvercová pole, mezi kterými se v 18. století objevují i intarzované obrazce. Stále častěji se

pokrývaly koberci. Postupně se měnil i nábytek. I v měšťanských interiérech se běžně používaly postele s nebesy, která splývala od rámu na čtyřech ozdobných sloupcích. Ostatní části nábytku byly řešeny architektonicky souměrně a zdobeny sloupky nebo pilastry, často šroubovitě stáčenými (tordovanými), zejména pak těžké vyřezávané skříně, knihovny a příborníky. Masivní byly také stoly a křesla s kuželovitě soustruženými nohami. Sedací nábytek určený pro obývací pokoje a salony začal být od druhé poloviny 17. století stále více čalouněn a potahován různými druhy textilií. Stále více se používalo mahagonu a k vykládání pak želvoviny a zříceninového mramoru. Od počátku 18. století se nábytek stával světlejším a hladším, v půdoryse zvlněným a místo těžkých profilů a přemíry řezbářské práce byl dýhovaný a stále častěji zdobený bohatou intarzií. Začaly se vyrábět nové druhy nábytku jako sekretář (psací skříňka s prádelníkovou spodní částí, šikmou odklápací deskou a kredencovým nástavcem), kredenc se zaskleným nástavcem, vícezásuvkový prádelník – komoda a stále častěji se objevují i hodiny, umístěné v malých či větších skřínkách. Velmi častým doplňkem bytového zařízení byly domácí oltářky, tvořené obrazem svatého a klekátkem. Dosud nepostradatelné krby byly postupně nahrazovány ozdobnými kachlovými kamny, do nichž se přikládalo z chodby nebo ze zvláštních komůrek. Jako nádobí se stále nejvíce používaly cínové výrobky, dále pak české sklo, fajáns domácí proveniencence i z holandského Delftu, majolika, postupně vytlačovaná od první poloviny 18. století porcelánem. Interiéry doplňovaly kovové i skleněné lustry a svícny.

Všechny uvedené druhy nábytku se vyskytují ve většině olomouckých měšťanských i šlechtických domácností, o čemž opět nejlépe svědčí v městských knihách zapsané pozůstalosti měšťanů. Rozdíly ve vybavenosti domácností však samozřejmě byly značné. Zatímco seznam inventáře nezámožného řemeslníka tvořil jen nezbytný nábytek a stolní nádobí, domácnosti zámožných měšťanů byly vybaveny rozmanitými druhy nábytku, nádobí i přepychovými předměty včetně knih, hudebních nástrojů, obrazů a luxusních předmětů z drahých kovů. Například v domě měšťana Bedřicha Otty Stablowského se v roce 1675 nacházely čtyři kostry postelí s popruhy, postel s nebesy, psací stůl, stůl s mramorovou deskou, kulatý stůl, dva turecké koberce a zrcadlo v černém rámu, měšťský kuchař Kryštof Wegschmidt vlastnil v roce 1707 i oválný stůl s ubrusem, šest hranatých stolů s kamennými deskami, židle a lenošky s opěradly potažené červeným sukmem, obchodník Antonín Stromanž vozil s sebou na cestách kolem roku 1635 i skládací postele (měl je čtyři) a ve svém domě měl ještě tři postele s nebesy, radní Tobiáš Pecháček měl v roce 1675 ve svém domě mj. také dva nové stolní koberce z červené kůže, každý z nich složený z devíti částí, turecké a kožené koberce na stůl, tři stoly s deskami z bílého mramoru, jeden rozkládací stůl, dvanáct postelí s nebesy a dvacet šest lenošek, v domě Karla ze Žerotína, († 1654), se nacházelo mj. sedmnáct harasových dlouhých koberců, dvaadvacet kožených koberců zelené a zlaté barvy, soukenný fialový koberec se zelenými trásněmi, pokrývka na stůl z červeného sukna s červenými trásněmi, různé postele s příslušenstvím, dvacet židlí potažených černým sametem a kůží, sedmnáct tureckých tapet s vyobrazením lidských postav, osmnáct kusů pruhovaného harasu atd. V domě hřebenáře Jindřicha Koschina († 1687) se nacházela postel s nebesy, postel s mezulánovým závěsem, stůl s kamennou deskou, zrcadlo, lékárník Jan Ignác Meixner († 1702) vlastnil osmiboký stůl se sádrovou deskou, dva stoly s mramorovou deskou, tři tucty lenošek potažených červeným a zeleným sukmem, lenošky s vyšívanými vzory a vypletené provázkem. Ojediněle je možné v domech doložit i nepřilíš běžné zařízení. Tak se v domě kupce Bartoloměje Glocka nacházel v roce 1687 i biliárový stůl v hodnotě 4 zl. a „potní skříň“, v domě královského rychtáře Ferdinanda Jakuba Bischofa z Ehrenbergu se nacházela v roce 1722 i malá koupelna s koupací vanou, v domě čp. 425 měla v roce 1730 Marie Josefa Alžběta z Hochbergu v přízemí malý trezor – pokladnici s železnými dveřmi.

Pokud se týká odívání, pak na rozdíl od renesance, preferující u mužů kalhoty, punčochy, „wams“, dolom a různé druhy pláštů, a u žen živůtek a sukni, převládala ještě za Třicetileté války móda nizozemských měšťanů. Muži nosili delší

Schodiště Petraschova paláce se sochami putti Filipa Sattlera s iniciálami Anny Marie Petraschové, kolem 1734.

volnější kabát s širokým límčem až na ramena, který byl zakončen rovně nebo rozčleněn cípy a zdoben množstvím krajek. Kolem pasu si zejména šlechtici a vojáci vážali šerpu a šikmo přes ramena se nosil bandalír, široký pruh, na němž byl zavěšen kord. Kalhoty byly široké a zasahovaly do vysokých bot, později v horní části přehýbaných, opatřených vysokými podpatky a ostruhami. Měšťané běžně používali také nízké boty zdobené přezkou. Krátký plášť se přehazoval přes jedno rameno a na většinou dlouhých vlasech se nosil plstěný klobouk zdobený peřím. Koncem 17. století se kabátec prodloužil až ke kolenům, měl široké rukávy, velké kapsy a pro ozdobu množství knoflíků, které však zůstávaly rozepnuty, takže byla vidět vesta, dlouhá jako sako s rukávy. Později se kolem krku uzavazoval většinou krajkový šátek a krajkami byly také zdobeny rukávy. Kalhoty byly úzké a sahaly pod kolena, punčochy pak měly různé barvy. Klobouk se postupně zformoval tak, že vznikl typický třírohý klobouk. Novou módou se stala zejména u movitějších a významnější postavení majících osob ryšavá nebo zlatavá paruka, spadající vpředu i vzadu až přes ramena. V měšťanských pozůstalostech pak také skutečně nacházíme mnoho kusů zmíněných oděvů. Tak například v pozůstalosti vdovy po A. V. Ledererovi z roku 1715 nacházíme mj. soukenný plášť podšíitý sametem a dalších pět soukenných plášťů, plášť do deště s „křídly“, sametové kalhoty s čabrakami z květovaného atlasu, kazajku a kalhoty z taftového sametu, kazajku z bisamové kůže, rukávce z hedvábí, pláštěnku z filcu s černými rukávy, kamizolu z květovaného sametu, podvazky z hedvábí se zlatými krajkami, kožené rukavice, tři kožichy a červený kožený slunečník; v pozůstalosti lékárníka a radního Jana Ignáce Meixnera se v roce 1702 nacházel mimo jiné i soukenný plášť se zlatými portami, hedvábný plášť, liščí kožich, černá brokátová vesta se stříbrnými květy a několik paruk; v pozůstalosti radního Františka Mořice Dejmečka se v roce 1720 nacházely také punčochy z bobří kůže, hedvábné i zimní punčochy, kartounový kabát na spaní, juchtové jezdecké boty bez ostruh, paruky, klobouky a také různé druhy masek; koželuh a radní Kašpar Kluger nosil před rokem 1695 také kabát s pěti tucty stříbrných knoflíků, vestu z černého brokátu vyšívanou zlatem, koupací pláště a paruky; několik černých a červených soukenných a terzenelových plášťů, kožených vest a kalhot, uherskou čepici, rukávník a 140 kůží z různých zvířat a z veverek měl ve své pozůstalosti královský rychtář František Ferdinand Zirckendorfer v roce 1701; kuchař Matěj Schmidt vlastnil v roce 1708 také šedý soukenný plášť, košile z bílého brokátu modře a zlatě vyšívání, paruky a rukávník z medvědí kožešiny; Jáchym Lerschmacher zanechal v roce 1647 mj. soukenný plášť se zlatými tkalouny, paledran ze stříbrného sukna, šaty z raše a perlotu a dva dámské pláštíky ze španělského taftu; po purkmistrovi

Františku Janu Sommerovi zůstalo v roce 1721 několik šatů z atlasu, kabát vyšívaný zlatem s masivními knoflíky, letní oblek z bobří srsti, pár soukenných šatů, flanelová náprsenka, rukávník z medvědí kožešiny s kreponovou stuhou a drhaná paruka.

Ženy nosily lehčí šaty se širokým krajkovým límcem, který se postupně zmenšoval, aby úplně zmizel a nahradil ho výstřih sahající až na ramena. Sukně sahaly až na zem a později se v přední části rozevíraly. Na hlavě ženy nosily malý plátěný čepček. Živůtek s výstřihem měl poloviční rukávy a z nich v předloktí bylo vidět krajky košile. Sukně byla nejprve úzká, zvonovitá, a v první polovině 18. století se změnila v krinolinu. Stále více se sešněroval hrudník, čímž vznikala tzv. vosí pas. Často se používaly také rukávničky. Především šlechtičny, ale také muži, pak společně používali bílé paruky. Například Zuzana Mitschková, zemřelá roku 1684, po sobě zanechala mj. mnoho drahocenných šatů z hedvábí a sametu s krajkovými ozdobami, černou vestu s černými krajkami a stříbrnými třásněmi, brokátovou šněrovačku s krajkami, rukávník z kuní kožešiny, zástěru z floru; mnoho cenných kusů oděvů zůstalo v roce 1723 po Anně Marii Wachtlové, mj. žlutý damaškový plášť na spaní zdobený červeným sametem, kartounový plášť na spaní s červeným sametem, rukávník z medvědí kožešiny, prádlo s krajkami a mnoho jiných cenných kusů oblečení; po Anně Alžbětě Dubrueill zůstaly v roce 1700 ženské pláště z raftu a červeného brokátu se zlatými a černými ozdobami; vdova po zámečnickovi Anna Zuzana Kirchmayerová zanechala v roce 1701 mnoho šatstva a také soukenných plášťů a kamizol se stříbrnými knoflíky, pláště s prýmky, kožich, rukávník apod; po vinárnici Zuzaně Boticellové zůstaly také damaškové a taftové šaty, rukavice zdobené prýmky, župan z černého holandského sukna, sametový rohový čepec aj; švadlena Anna Marie Schenková zanechala v dílně konrašové a soukenné kabáty, sametový kožíšek, čepce z flóru, sametové čepice s rohy, rukavice z bílé kůže, čelenku z černého sametu, sametové nátepníčky, krajkové prádlo apod; Barbora Leopoldová měla ve výbavě v roce 1719 mimo jiné brokátové čepce, čtyři páry hedvábných a tři páry kožených rukavic a rukávník z kuní kožešiny; Zuzana Franzova zanechala v roce 1679 také osm pásů a dlouhý damaškový plášť zdobený krajkami; po Regině Vokovinové zůstal v roce 1674 kabátec z holandského sukna a plášť z jihlavského sukna, letní plášť z taftu s krajkami, ženský kožíšek z damašku s kuní kožešinou, žoržetový kabát, živůtek s krajkami apod; Anna Marie Stablonská vlastnila v roce 1675 také soukenný kožich s liščí kožešinou, dva rukávničky z kůže

Václav Render - Filip Sattler, Oltář sv. Pavlína v chrámu sv. Mořice, 1719.

veverek, kamizolu z bílého barchetu, brokátové ženské šaty a podobně.

Téměř v každé pozůstalosti, snad kromě nejchudších měšťanů, nacházíme vždy alespoň několik šperků. Nejčastěji to byly prsteny, náramky a náhrdelníky (řetížky a řetězy), perly a to někdy i ve značném množství. U movitějších obyvatel města jsou doloženy i vzácnější umělecké předměty. Tak radní Tomáš Kamberger vlastnil v roce 1641 mj. stříbrnou pozlacenou loď o váze 43 lotů, sošku páva (42 lotů) a jelena (28 lotů). Radní kancelista Jan Antonín Handl měl v roce 1732 také sošku papouška zasazenou do zlata, zdobenou rubíny a perlami v hodnotě 50 zl. a sošku čápa v hodnotě 40 zl. Mezi vzácnější, velmi potřebné, ale přitom zrovna ne příliš nákladné předměty patřily i hodiny, které se v období renesance objevovaly jen v pozůstalostech nejmajetnějších měšťanů nebo těch, kteří je ke své práci potřebovali. V tomto období jsou však hodiny doloženy téměř v každé domácnosti. Chudší řemeslníci mívali obvykle železné nástěnné hodiny s jicím strojem a někdy i s bicím zařízením, s pohonem závažími, movitější měšťané pak vlastnili i několik kusů hodin. Většinou nástěnných (železných nebo mosazných) s regulací kyvadlem, ale také již hodin přenosných, které stávaly na komodách, příbornících nebo na psacích stolech. Stroj těchto hodin již byl poháněn pérem a býval umístěn v dřevěných či kovových skříňkách, velmi často bohatě zdobených řezbou nebo intarzií. Velmi se rozšířilo používání malých přenosných „*hodinek bicích*“, které se většinou ve stříbrných nebo mosazných pouzdech nosily zavěšeny na krku. Sloužily zejména členům městské rady, bohatým obchodníkům a úředníkům. Někteří měšťané vlastnili i několik kusů těchto hodinek. Dosud se však stále používaly i přesýpací hodiny, které měl například Michal Eichler v roce 1719 (dokonce šest kusů) i obchodnice Zuzana Francová, která měla v roce 1679 v jednom ze svých pěti krámů i čtyřicet kusů postříbřených přesýpacích hodin.

Mezi nejzámožnější měšťany období baroka v Olomouci patřili především královští úředníci, členové městské rady a obchodníci. Jedním z nich byl i František Ferdinand Zirckendorfer z Zirckendorferu, královský rychtář, zemřelý v roce 1701. V jeho pozůstalosti je zapsáno mimo jiné i 600 zl. v hotovosti, 100 dukátů a zlatých mincí, 6 tureckých dukátů, zlaté řetězy po 43, 22 a 13 dukátech, náramky za 37 dukátů a mnoho šperků za 6 zl. 15 kr., anchora se smaragdy, anchora s rubíny za 8 zl., knoflíky ke košilím po 6 zl. 15 kr., tři prsteny s tyrkysy a 16 diamanty za 50 zl., asi padesát prstenů s drahokamy, přibližně osmdesát kusů stříbrných předmětů jako byly pánve, konvice, šálky, poháry na pivo, kroupky, láhve, lžíce, kříž s P. Marií půl libry těžký, přičemž stříbro bylo 13–14 lotové s olomouckými a augšpurskými puncí. Kromě toho se ve zvláštní skříňce nacházela sbírka asi 2000 mincí, mnoho mimořádných věcí jako například dalekohled, „serpentinová“ láhev se stříbrným uzávěrem, lampa vyřezávaná z křišťálu zasazená do zlata v ceně 30 zl., nádobky na balzám, kříž z jantaru, portrét na slonovině, čtvrtové vodní hodiny ze slonoviny, stříbrný kalendář, portrét císařské rodiny, lebka zasazená ve skle. V kabinetě se nacházelo padesát obrazů svatých, v obývacím pokoji čtyři obrazy svatých, velký obraz s bitevním motivem, pět krajinomaleb a portrét císaře Leopolda vytvořený z obrázků různých druhů ovoce a osm dalších různých obrazů. V předsíni horního patra se nacházel obraz z vosku a oltářík s vyřezávanými figurami a dalších pět obrazů. V horním pokoji pak bylo třináct krajinomaleb a různých obrazů, oltářík a obraz císaře a císařovny, ve studovně dalších 15 obrazů a obraz na mědi. V dalším pokoji opět patnáct různých obrazů s náboženskými motivy, krajinomalby, zátíší s ovocem a s květinami, obraz bl. Jana Sarkandera, oltářík s obrazem sv. Antonína, v další místnosti pak bylo opět dvaadvacet větších i menších obrazů a kříž. Dvanáct různých portrétů (celkem měl 172 různých obrazů) bylo i v dolní místnosti, kde převládaly zbraně – tři páry kapesních bambitek, čtrnáct párů pistolí (turecké, francouzské, německé), třicet pět tažených ručnic, dvě těšinky, puška s hlavní z damacenské oceli „*mit Schwamb-schlose*“, deset ručnic, šest valašských kulovnic vykládaných slonovinou, sedmáct mušket, janičářská puška, dvacet šavlí, palaš, toulec na šípky, šest kordů se stříbrnými jílcí, tři popravčí meče, dvě partyzány, dva obušky, dva čakany, sedm kuší, končír, jedenatřicet šípů, vícehlavňová stělná zbraň, osm vícehlavňových

moždířů, tři mosazné moždíře, tři železné pancíře na paže. Ve výčepní místnosti jeho domu čp. 156 bylo množství cínových nádob a mís, dva velké kotle na pálení, mosazná stříkačka, třicet šest sudů vína a sud na 130 džberů, dva sudy po 50 džberech atd. Kromě zmíněného vinného domu vlastnil ještě dva domy na Car-tách, dům v Kačení ulici, dva domy a zahrady na Nových Sadech, sad ve Psí ulici, sto sladů, deset krav, pět koní, 150 měric obilí, mnoho kusů nábytku jako například osmnáct lenošek, čtyři koberce aj. Vlastnictví dalších domů, dvorů a zahrad na olomouckém předměstí pak bylo u majetnějších měšťanů, šlechty a církevních hodnostářů pravidlem. Tím větší pak byla jejich nevole a zklamání, když musely být tyto objekty při stavbě tereziánské pevnosti odstraněny a zrušeny.

Také pozůstalost radního a obchodníka s vínem Ferdinanda Mořice Dejmeke je vzhledem k jeho mladému věku († 1700) značně obsáhlá. Kromě domu čp. 57 byl ještě majitelem domu na Nových Sadech a zahrady v „*Katzenwinkel*“ a dvou záhonů v kontraskarpě před Kateřinskou bránou. Jinak po něm zůstalo mnoho vzácných mincí, peníze, které dostaly jeho tři dcery od kmotrů ke křtu, zlaté prsteny s diamanty a s drahými kameny, zlatý řetěz na krk, mnoho předmětů ze stříbra, stříbrné hodiny s kyvadlem, misky se znakem města Olomouce, dvanáct lžic s vyrytými verši, dva zlaté prsteny s vybroušenými diamanty, dva náramky z desíti losích kopýtek, velké kapesní hodinky, náhrdelníky ze žlutého a černého jantaru, zlaté náušnice se dvěma velkými diamanty a malým diamantem, tři šňůry větších perel, dvě šňůry menších perel, mnoho cínového nádobí do domácnosti a do výčepu, cejchované nádoby, pět kordů, ručnice s taženou hlavní, terčovnice zhotovená Ferdinandem Reimerem, vzduchovka, pár pistolí, mnoho vzácného oblečení, stovku právnických knih, klavichord, pohár z hadce, mnoho nádobí z Kremže, dvacet čtyři dřevěných talířů, dvanáct lžic s držadly z paroží, dvě srnčí, dvě telecí, čtyři liščí a tři jehněčí kůže, 70 věder vína atd. Výčep se nacházel ve dvou místnostech (jedné větší a jedné menší), zcela zařízených nábytkem a vybavených nádobím a deseti jednověderními soudky a vyzdobených mnoha obrazy. Pokoje byly bohatě zařízeny a vybaveny, mj. zrcadly, stoly pokrytými různými barevnými rýnskými i soukennými koberci, dvanácti lenoškami potaženými zeleným sukнем, skříňkami, šesti lenoškami potaženými červeným sukнем, nástěnnými hodinami a mnoha obrazy s nejrůznějšími motivy (krajinky, zátiší s ovocem, motivy ptáků a květin, válečné motivy, s motivem nahé ženy s korunou a žezlem, portréty apod). Dále se zde nacházela velká mapa v pozlaceném rámu, barometr apod.

Obchodník Eliseus Georgi († 1703) byl majitelem domu čp. 192, dalšího domu na Bělidlech a domu ve Vídni zvaného „*Templ*“, vinohradu, čtyř koní, dvou jezdeckých sedel, šedesáti sáhů dřeva a několika vozů, uložených na Bělidlech. Jeho pozůstalost obsahovala mj. 1000 zl. v hotovosti, zlaté náramky, náhrdelníky, prsteny s dvanácti a osmi diamanty, přívěšky, čtrnáct šňůr malých perel spolu s granáty a korály, mnoho věcí ze stříbra, pásů, konvic aj. Měl také devět pušek s tureckou hlavní a se španělským zámkem, čtyři karabiny s dvojitou hlavní, těšinku, čtyři terčovnice a brokovnice, deset párů pistolí, devět párů puškových (?) pistolí, čtyři polské šavle, dva palaše, končíř, šest starých mečů, čekán, dva červené uherské kožichy, šamlotový plášť se širokými zlatými portami, plášť z holandského sukna, pár soukených kalhot, ve skladu se nacházely různé druhy zboží: hladký samet – loket za 3–6 ½ zl., tobin, taft, terzeroll, brokát se zlatem a stříbrem loket za 4–22 zl., šamlot, žoržet, kronraš, anglická, holandská a obyčejná sukna, závoje za 3–6 zl. za loket, caton, tunntrich, flór, černé široké krajky po 15 gr., hedvábné stuhy, pánské a dámské hedvábné punčochy po 3–6 zl., bavlněné kamizoly po 2 ½ zl., tucet rukavic po 7 zl., vatované noční kabátky po 14 zl., koberce, krajkové výložky, holandské krajky, krajky z Annabergu, hedvábné noční kabátky po 16 zl., hedvábná mešní roucha, klobouky sausabre po 35 gr., a kastor po 12 zl., z norimberského zboží 178 kusů hlaviček k dýmčím, 45 liber starého drceného tabáku, 32 liber kávy, 1/8 vědra vína „*vini sancto*“, sedm věder muškátového vína, tři vědra malvazového vína, 46 věder tyrolského vína a delikatesní zboží jako šunky, uzené jazyky, holandský sýr, citrony, uzeniny po 19 kr. libra, cukr po 21–30 kr. libra, su-

Malovaný strop v patře měšťanského domu na Dolním náměstí 7 (v současnosti Galerie G), kolem poloviny 17. století.

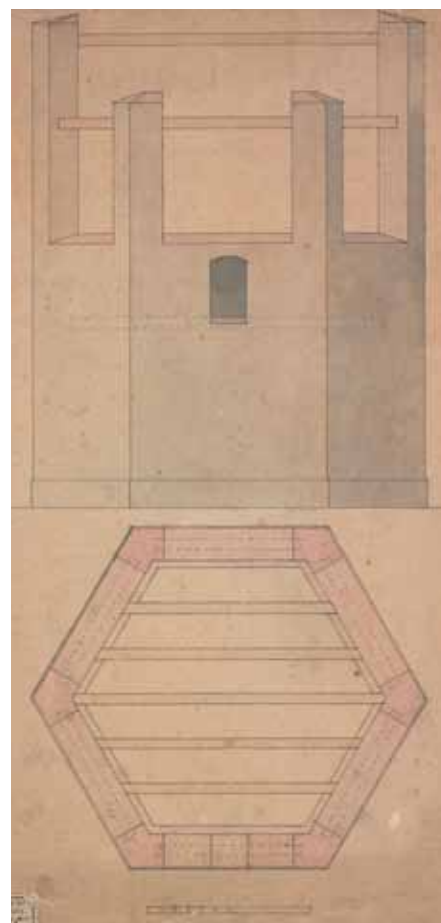

chary po 13 kr. za libru, 8 liber brambor, 2 ¼ libry kávy po 1 zl. 15 kr. (v roce 1699 stála libra kávy 30 gr.), 1 ½ soudku sardelí po 18 zl. apod. V mnoha místnostech domu byl rozvěšen velký počet obrazů, mezi nimi portréty císaře, císařovny a biskupa Karla, dalších císařů a biskupů, krajinomalby, obrazy se zátiším, ovocem a květinami, portréty, obrazy holandských malířů, obrazy s válečnou tematikou, obraz muže trhajícího zuby, obrazy čtyř ročních období a obrazy svatých.

Také pozůstalost vdovy po A. Ledererovi (císařském výběřčím tabákové daně a rychtářem) z roku 1715 dokumentuje vybavení domu movitější měšťanské rodiny. V pokojích bylo na 350 obrazů, mezi nimi obrazy vyřezávané ze dřeva, obraz ženy z alabastru, jeden tlačený z mědi, portrét Lederera, jeho paní a dcery, osmihranný obraz s vyobrazením Tróje, zarámovaný obraz Adama a Evy z alabastru, obraz s motivem babylonské věže, obraz sv. Kryštofa, obraz s motivem Poslední večeře Páně, svatých i obrazů se světskými motivy, voskových obrázků, portréty císaře Leopolda, císařovny Eleonory, Josefa, Amálie a Karla – všechny v pozlacených rámech, několik džbánů na květiny, a mnoho dalších věcí. Výčep vína byl zařízen vykládáním zdobenými stoly, skříň s konvicemi o celkové váze 3 libry a 4 lotů, dále se zde nacházel dvojitý pohár, stříbrná loď, pozoun s podlouhlým trychtýřem o váze 1 libry a 8 lotů v ceně 10 zl. Výzdobu výčepu tvořilo sedm obrazů malovaných na plátně i na papíře. Jídlna byla zařízena oválným stolem, modrým kobercem a lenoškami původem z Turecka. Součástí vybavení domu byly příkrývky ze zeleného taftu zdobené stříbrem, čtyři závěsy ze žlutého atlasu, čtyři závěsy z červeného atlasu s trásněmi, čtyři pletené závěsy, čtyři tucty ubrousků, šátky s velkými cípy, lněné povlečení na postele atd. V domě se nacházelo také velké množství cínu, pánve, formy na dorty, dva měděné kotle do koupelny, dvacet pět (!) psacích stolů nejrůznějších tvarů (což zřejmě souviselo s jeho povoláním), psací potřeby z bílé slonoviny, rozkládací stůl z hruškového dřeva, stolek s mramorovou deskou, kompas, psací potřeby černě natřené, psací potřeby z nerostu se stříbrným kalamářem a nádobkou na posypátko, lis, psací potřeby ze serpentinu (hadce), velký malováním zdobený psací stůl, dvanáct louten, citera, mosazné pozlacené hodiny s křížem, vysoké jednu stopu, pozlacené hodiny ve schránce, kulaté přenosné hodiny v pouzdře, pozlacené bicí hodiny v sametovém sáčku, čtyřhranné dřevěné sluneční hodiny v podobě sloupu, kulaté hodiny k zavěšení na krk a ještě jedny kulaté hodiny na krk v černém sáčku, další troje bicí hodiny, pozlacený „*Agnus dei*“, kompas ve slonovině, majolikový šálek, několik zrcadel, mezi nimi i velké zrcadlo v černém pozlaceném rámu, osmihranné benátské zrcadlo v černém rámu, tři hnědé dřevěné skříňky na léky, dva pozlacené oltáře, několik křížů, mosazný kvadrant a astroláb, dalekohled se slunečními hodinami, velké lustry z jeleních parohů, čtyři sta věder vína v ceně 2856 zl. 30 kr., 200 měřic obilí, pět koní, dva vozy, osm sáhů dříví, pravovárečný a vinný dům čp. 13 a dům se zahradou na Lazcích.

Podstatně méně obsažné byly pozůstalosti méně movitých měšťanů. Tak například kuchař Kryštof Wagenschmidt († 1719), zanechal peníze v hotovosti v zlatých mincích s oušky i bez nich, 60 zl. v běžné minci, tzv. kmotrovské peníze, zlaté prsteny s diamanty a drahokamy, různé stříbrné předměty jako například lžíce, pár pistolí, pušku, tři kordy, šavle, turecký nůž, španělskou vycházkovou hůl, dosti pěkných oděvů se zlatými a stříbrnými prýmkami, rukávník z medvědí kožešiny, obrazy svatých a portréty císaře, knihy s náboženskou tematikou, šálky z hadce (serpentinu), šálky na kávu s podšálky, hospodářské nářadí, oválný stůl s ubrusem, šest hranatých stolů s kamennými deskami, židle a lenošky s opěradly potažené červeným sukrem, šest sáhů palivového dříví a dům čp. 166. Obchodník s vínem František Clea († 1678), po sobě zanechal hodně dluhů, a mj. také tři dalekohledy, portrét své manželky, čtyřicet sedm olejomalb a akvarelů, dvacet knih s náboženskou i světskou tematikou, hodně knih francouzských, bicí hodiny k zavěšení na krk, malý spinet, housle zdobené želvovinou, stůl s deskou z bílého mramoru, turecký stolní koberec, stínidlo proti slunci aj. Sladovník Martin Tyhan († 1720), zanechal soukenné šaty, žoržet a quinet, kožené punčochy, náprsenku, sametovou, stříbrem vyšívanou granátickou čepici, terčovnici, janičářskou pušku, mušketu, palaš, dva kordy, náboženské knihy a obrazy svatých, 160 měřic chmele, kolesku, sáně, pár koní, dům na Předhradí čp. 32 atd. Obchodník s vínem Karel Helbling, († 1684), měl v pozůstalosti zapsáno menší množství peněz, mezi nimiž se vyskytovalo jen málo známých mincí – dukátů a tolarů s oušky, několik předmětů ze zlata, prsteny s broušenými diamanty, kabát z holandského sukna, hadcové láhve s pokličkami, dva norimberské koberce, dřevěný vyřezávaný obraz P. Marie Svatokopecké, osmnáct různých obrazů z výčepu vína, deset krajinomalb, které maloval sám Helbling, dvanáct obrazů svatých, obraz tkadleny od holandského malíře, deset sudů osmikrejcarového vína, deset sudů šestikrejcarového vína atd. Koňšel, městský rychtář a později i purkmistr Tobias Schwonauer z Retzu (žil kolem roku 1653) měl velkou zálibu ve špercích. Po jeho smrti po něm zůstal dům čp. 13, a v něm například kovová destička s rubínem uprostřed, čtyři velké smaragdy, šestnáct malých rubínů, dva malé diamanty, dva a pět osmin lotu perel, ozdobná destička s alabastrovou hlavičkou, čtyři tyrkysy, čtyři jaspisy, prsteny, zlaté řetězy, zlaté náramky o váze asi 2 liber, stříbrné předměty o váze asi 26 liber, mezi nimi například stříbrné umývadlo apod. Doktor medicíny Jindřich Winkler († 1659) měl zapsáno ve své pozůstalosti (když hodně předmětů zůstalo v jeho domě ve Vídni) například za 9 zl. grošů se spasitelem, císaři Ferdinandem a Rudolfem a s vyobrazením Merkura v hodnotě 4–10 dukátů za kus, zlaté řetězy a náramky, jedenáct cenných prstenů, stříbrnou konvici s mísou, stříbrné nádoby, poháry, cukřenku a mnoho dalších věcí, 462 liber cínového nádobí, destilační baňky, formu na pečení oplatků, plášť z červeného kanafasu podšitý plyšem, soukenný plášť se sametovými výložkami, 102 libry měděných předmětů, kabát z bobří kožešiny a z červeného dvojitého taftu s modrými květinovými ozdobami na okrajích a uprostřed, tureckou příkrývku, plátěné ubrousky a kapesníky, pletené závěsy, velký vykládaný psací stůl, další tři psací stoly, malou lékárníčku, dva tucty lenošek, police na knihy a pozitiv. Patřil mu také dům čp. 202. Zajímavé věci obsahovala pozůstalost vdovy Anny Marie Stablonské († 1676): například dvě deskové hry (šachy?), majolikové džbány, dvoje saně s rolničkami, čtyři požární stříkačky. Lékárník František Meixner († 1719), zanechal kromě mnoha cenností a šperků také několik pušek, vyrobených olomouckými puškaři Ferdinandem Reimerem, Jindřichem Reimerem a Eliášem Schrölem, knihy s lékařskou tematikou a *Třicet aforismů* od Jana Schlegela, léčivé rostliny – dvacet sedm vlašských stromů, sto hřebíčků, dvanáct linhartských fíkovníků, rozmarýny, tři kyperské vinné keře, vavřínový strom a jiné.

Dochované pozůstalosti měšťanů přináší také velmi zajímavý pohled na zařízení a vybavení obchodů a řemeslnických dílen. Například po obchodníku Antonínu Josefu Habelovi zůstalo po jeho smrti v roce 1699 v krámě toto zboží: zlaté šerpy za 49 zl., závěsník na kord za 12 zl., stříbrný opasek za 6 zl., vyšívaná čepice za 7 zl., ženský rukávník za 4 zl., španělka za 6 zl. 45 gr., zlaté a stříbrné knof-

Matěj Kniebandl, Návrh olomoucké městské šibenice, před 1755, kolorovaná kresba tužkou. Státní okresní archiv Olomouc.

Neznámý architekt, Půdorys kostela svatých schodů v Olomouci při klášteře františkánů-observantů, 1702, kolorovaná kresba tužkou a perem. Státní okresní archiv Olomouc.

líky, zlaté a stříbrné náramky, vyšívání rukavice za 2 zl., brokát, samet, damašek, trapet, callimac, polohedvábné letní látky, flor, závoje za 3 zl. 30 gr., hedvábné kabátky na spaní za 30 zl., kartoun za 4 zl., hedvábné pánské punčochy za 6 zl., vlněné punčochy za 15 gr., asi pět set párů punčoch, sukno z velbloudí srsti, kastor, barchet a plátno; rukávník z rosomáka za 16 zl., z kožešiny bílého medvěda za 5 zl. 45 gr., ale také potravinové lahůdky jako například tři a dvě osminy libry kávy po 30 gr., 8 liber moučkového cukru po 14 gr., hrubý cukr po 10 gr., 6 liber žlutého tabáku po 7 gr., 17 liber černého tabáku po 14 gr., tabák po 2 zl, holandské dýmky po 7 zl. atd. V krámě obchodníka Melichara Habele († 1707), se nacházely různé krajky, třásně, tkanice, ženské pásy, pár vyšíváních pantoflí za 5 zl., rukávník z bílé medvědí kožešiny za 5 zl. 41 gr., samet - loket za 5 ½ a 4 zl., brokát, červená látka se zlatem - loket za 7 ¾ zl., damašek, callumak, taft, tabinet, polohedvábné noční kabáty po 30 zl., callon, flor, lyonské zlaté a stříbrné zboží (krajky, šňůry, anglické rukavice, kožené a pletené po 30-10 gr., stříbrné a zlaté knoflíky, tkanice, hedvábné punčochy po 8 zl. 30 gr. - 4 ½ zl.), zimní punčochy z bobří srsti (kastorové) od 6 zl. do 17 gr., šarlatové sukno od 8 ½ zl., obyčejné za 30 gr. za loket, anglické sukno, kronraš, šamlot za 36 gr., barchet, plátno; mezolán a dále norimberské a smíšené zboží jako potraviny, dýmky, 3 libry vyzích měchýřů po 3 zl., galantní zboží, mapy, šálky na kávu, výrobky z alabastru, zboží z Berchtesgadenu, zbraně, vína (tyrolské, muškát, sekt) atd. Povožník Pavel Schuster zanechal v roce 1684 něco peněz v hotovosti, stříbrné věci, jednoduché oblečení, formanský plášť, tři kočáry, dva formanské vozy, čtyři koně, dvě krávy a dům a zahradu na Dolním Povlu a na Vnější Povlu. Pekař Jan Reimschüssel měl v pekárně v roce 1703 10 sáhů dřeva, 48 měřic pšenice, 39 měřic žita, 20 měřic ječmene, 34 pytlů mouky, kbelík na vodu, necky, dále pak 94 zl. v hotovosti, neplatné mince za 5 zl., cennosti, tři stříbrné lžice, tři kotle na pálení s příslušenstvím, kord, mušketu, soukenný plášť, kabát, košili, rukávník, klobouk, osm obrazů svatých, tři papírové obrazy v rámečku a modlitební knihu. Po rukavičkáři Antonínu Pachmannovi zůstalo v dílně osmdesát párů pánských žlutých a bílých rukavic, osmdesát párů chlapeckých rukavic, dvacet párů dámských rukavic, devět kusů psích kůží, osmnáct srnčích, šest jeleních, čtyřicet kozích, dvě telecí kůže, dvacet čtyři pásů, a stovka dalších různých kůží. Prýmkář Pavel Glock měl v roce 1711 pět pracovních stolů, několik tisíc loktů poutek, třásní, střapců, šňůr, zoubkovaných stuh, ozdobných střapců, podvazky, opasky, stuhy a rýnské krajky. Tkadlec Jan Lehnert (Leonard) pracoval v roce 1675 na pěti tkalcovských stavech a na třech kolovratech, měl postříhačský rám, formu na svíce, třicet ubrusů, kopy plátna na valše a tři kopy plátna na bělidle. Po výrobci růženců Jakubu Taubelem zase zůstalo v roce 1720 jedenáct tuctů růženců, libra odpustkových haléřů a 150 křížků. Řezník Jakub Stabel byl movitější a zanechal v roce 1687 dům čp. 44, dům a zahradu na Německém Povlu, zahradu v Hrnčířské ulici, měl polovinu řeznického krámu a stádo zvířat - tři krávy, jalovici a třináct ovcí v Bolelouci, dvanáct ovcí v Křelově a dvanáct ovcí v Kozušanech. Tkadlec plátna Jan Wach měl v roce 1720 ve své dílně a v obchodě v čp. 44 dva tkalcovské stavy, dva navijáky, šedesát cívek, zásobu plátna a příze a totéž na bělidle ve Varhošti a v Dlouhé Loučce. Hostinský Karel Richter († 1785) měl ve svém hostinci „U Zlatého lva“ v domě čp. 110 kompletní zařízení na pálení a to dva měděné kotle s trubkami, ohništi s chladícím zařízením, dvě železem pobité kádě, dvě pětivederní a tři věderní sudy pobité železem, míry na měřici a čtvrtměřici a zařízení výčepu - čtyři velké stoly s lavicemi - vše v hodnotě 3500 zl. Náradí mydlářského mistra mělo v roce 1729 hodnotu 100 zl. Po výrobci houní Ondřeji Rantnerovi zůstalo v roce 1638 devadesát jedna velkých houní, osmdesát šest obyčejných bílých úzkých houní, šedesát pruhovaných houní, tkalcovský stav a příslušenství. Kožešník Jiří Regensburger zanechal v roce 1659 ve své dílně kožešinové čepice, límce a kožichy ze žluté kůže, sedm vydělaných kožešin, čtyři kožichy s cípy, pět chlapeckých kožichů, 190 kožešin z veverek apod. Obchodník Bartoloměj Frank měl ve svém krámě s krátkým zbožím v roce 1678 jehly, kartáče, papír, nože, přičené i obyčejné píšťaly, dřevěné a plátěné krabičky na tabák, čtyřicet šest velkých

a 283 tuctů malých kulatých zrcadel, tři norimberská zrcadla, mosazná psací pera atd. Konvář Ondřej Ehrenreich zanechal v dílně v roce 1716 velké množství hotových výrobků – konvice, jídelní soupravy, jedenáct šálek na kávu s podšálky, konvice na kávu, kříž, mnoho desítek forem z mosazi, cínu a jílu. Zámožný byl perníkář Jan Höher, který vlastnil v roce 1683 tři domy, tři zahrady, rybník a pole a v dílně měl mnoho voskových svící, 33 tun medu, perník za 141 zl., norimberský perník za 35 zl., 800 měřic obilí, 40 měřic chmele, 50 měřic ozimého obilí a 20 q vlny. Mnoho výrobků zůstalo v dílně sklenáře Kryštofa Fryštátského po jeho smrti v roce 1652: 26 kop sklenic, 2500 obyčejných sklenic, 96 lahví s dvojitým závitem, 201 lahví s jednoduchým závitem, 7350 stínítek na lampy, truhlice malých skleněných tabulek, 400 liber starých skleněných tabulí, čtyři skleněné lucerny a schránku na láhve. Také po klempíři Jakubu Jennerovi zůstalo v jeho dílně v roce 1701 mnoho klempířských výrobků, například tři velké věžní makovice, jedenáct malých makovic, dvacet čtyři židovských lampiček, láhve se závitem, psací náradí, 256 kusů předního plechu (krunýře). Kloboučník Kašpar Liška měl v dílně v roce 1711 šestnáct rohových klobouků, dvacet čtyři vlněných klobouků, dvanáct chlapeckých a bílých klobouků, devět a půl tuctu klobouků pro sedláky, osmdesát obyčejných klobouků, 432 barvených klobouků zhotovených na zakázku a 312 klobouků nebarvených. Knihkupec Jan Gruber vlastnil sto padesát obrazů na pergamenu, dvanáct pergamenových kůží, deset zpovědních zrcadel a růžence ze smaltu a ze dřeva. Mnoho hudebních nástrojů je uvedeno v pozůstatosti městského věžního a seřizovače věžních hodin (na radniční věži a na Nové věži za plat 36 zl. ročně): osm trubek, čtyři pozouny, čtrnáct párů mosazných „*Krumbbögen*“ a nástavec, sedm mosazných náústků, devatenáct houslí, dvě violy, dvoje malé housle na desce, deset hobojů, mosazný hoboje, pět fagotů, šest šalmají, dva páry fléten vyrobených ze zimostázu, dvanáct jiných fléten, čtyři surny, kytara, dva lesní rohy a pár bubnů. Po hodináři Petru Kemmlerovi (Camelier) († 1641), který prodával mimo Olomouc také klobouky, zůstalo v dílně několik kusů hodin: velké hodiny s čtvrtovým bicím zařízením a s pouzdem, pět malých hodin ve stříbrné schránce, křišťálová a slonovinová schránka na hodiny, dva stříbrné číselníky, dva hodinové stroje za 4 zl. 30 kr., hodiny s půlovým bicím zařízením a s pohonem závažími, zavěšenými na řetízích, malé přenosné hodiny k zavěšení na krk s řetízem jdoucí osm dnů za 48 zl., dvě víka z křišťálu ke skříňkám na hodiny atd. Nožíř Jáchym Lysý zanechal ve své dílně v roce 1705 především zásobu nožů: dvacet devět párů nožů po 7 kr., dvanáct párů nožů po 6 kr., dvanáct párů nožů po 2 kr., dvacet jedna nožů s jedním želízem po 1 kr., a kuchyňský nůž za 4 kr. Po mečíři Janu Gerstnerovi zůstalo v roce 1723 v dílně osmdesát kovových rukojetí, osm loveckých tesáků, list partyzány, šestnáct kordů, osmdesát dvojitých a trojitých ostří, osm bojových mečů, šest krátkých palašů a šest zlatých a stříbrných rukojetí ve tvaru lva. Také mečíř Augustin Hirsch, († 1686), měl v dílně tři sta čepelí rapírů, sto osmnáct obyčejných holandských čepelí, padesát devět „*Madriklingen*“, 1880 jiných čepelí, dvacet trojhranných čepelí ze solingenské oceli, dvacet kordů, dalších čtyřicet různých pozlacených kordů, uherské a turecké šavle, asi dvě stě kusů křížů k čepelím atd. Z pozůstatosti postřihače suken Jakuba Nováka († 1673) zjistíme, že ve své dílně prováděl úpravu suken z Fulneku, Litovle, Olomouce, Potštátu, Hranic, Nového Jičína, Oder, Vítkova, Kremže, Šumperka a suken z Francie a z Holandska a prodával je ve svých dvou krámech pod radnicí. Po varhanáři Antonínu Žákovi († 1719), zůstaly v dílně hotové varhany, tři pozitivy, tři klavichordy, malý pozitiv, nedokončené varhany, pět nedokončených klavichordů a přes čtyři sta kusů různého dřeva. Mydlář Samuel Kristián Smetana měl v roce 1675 v dílně mj. 8 ½ q, mýdla, 15 liber svící, kámen tuku, 4 ½ q loje a tři balíky škvarků. Znamý olomoucký knihtiskař Mikuláš Hradecký († 1652 ve věku 90 let), zanechal ve svých dvou krámech pět lisů, 100 q písem, nevázané knihy, dvacet rysů modlitebních knih, sto dvacet rysů papíru, čtyřicet rysů bílého papíru aj.

Jaká tedy byla kultura olomouckých měšťanů v období baroka? Není pochyb o tom, že se její úroveň souběžně s konsolidací města a s rozvojem řemeslnického

Filip Sattler (?), Střelecké štitky v Pamětní knize střeleckého bratrstva Olomouci (*Gedenkbuch der bürgerlichen Scheiben-Schützen-Bruderschaft der königlichen Hauptstadt Olmütz*), kolem 1735, kolorované a lavírované perokresby. Vlastivědné muzeum Olomouci.

a obchodního podnikání značně zvýšila. Relativně klidný život měšťanů citelně narušil pouze ohromný požár v roce 1709, velká morová epidemie a posléze obsazení města Prusy v roce 1741. Proto také s nadšením přivítali císařské rozhodnutí o přebudování města na vojenskou pohraniční pevnost v polovině 18. století a všemi způsoby také byli při její stavbě nápomocni. Když se pak dočkali jejího dokončení, nebralo jejich nadšení konce. Velebili císaře a celý „rakouský dům“ s pocitem své bezpečnosti za silnými a v podstatě nedobytnými hradebními zdmi. Kvalita a odolnost pevnosti se prokázala v roce 1758, kdy pevnost odolala útokům pruské armády. Počet obyvatel města se stále zvyšoval, až dosáhl téměř osmi tisíc, což se šesti tisíci vojáky již představovalo velké lidské sídliště. Podle bystrého, ve městě žijícího muže v roce 1788 Jana Alexia Eckbergera (což je pseudonym, pod nímž napsal své „Příspěvky“), oplývali obyvatelé Olomouce vlastenectvím, byli odvážní, nebojácní, vědychtiví, vlídní a pohostinní. Snažili se své město stále zkrášlovat a ozdravět, a proto také přivítali zrušení hřbitova u kostela sv. Mořice v roce 1784. Velmi jim však vadilo nezdravé ovzduší, vytvářené množstvím vodních ploch a bažin v těsné blízkosti města, v němž žili, a které žádnému obyvateli nepřidávalo roků života. Traduje se, že ten, kdo ve městě prožil celý svůj život, se jen výjimečně dožíval věku vyššího než šedesát let. Na rozdíl od šlechty, která ve městě pobývala především v zimním období, aby se v létě vracela na svá letní sídla, a ve svých domech žila velmi samotářsky, když se z veřejných akcí zúčastňovala pouze koncertů a divadelních představení, se měšťané rádi bavili. Měli rádi dobré jídlo a pití a milovali hry v karty, v kostky a kulečnick. Módní trendy, zejména pak vídeňské, sledovaly hlavně šlechtické rodiny, příslušníci úřednické šlechty a příbuzní bohatých kanovníků. Všeobecně oblíbená byla divadelní představení, koncerty a maškarní plesy, na nichž se v podstatě jako na jediném místě stíraly společenské rozdíly. Také příslušníci vysokého duchovenstva – biskup (resp. kníže biskup a posléze arcibiskup), členové metropolitní kapituly, kněží, univerzitní vzdělanci, jezuité a mniši v řadě klášterů, žili svým životem a s měšťany se setkávali jen tehdy, když to souviselo s jejich posláním.

V druhé polovině 18. století tak žilo v Olomouci konsolidované lidské společenství na poměrně slušné středoevropské úrovni, v podstatě nepostrádající nic z vymožeností, jimiž se honosila západoevropská společnost. Olomoucký měšťan Josef Leitmetzer charakterizoval ve své kronice Olomouc takto: „V roce 1778, kdy jsem přišel do Olomouce, našel jsem velmi religiózní město s množstvím různých řádových kněží, s mnoha kláštery a kostely, v nichž se denně sloužily mše jak dopoledne tak i odpoledne. Velké slavnosti bývávaly především v týdně před Velikonocemi, kdy například v roce 1780 procházelo městem procesí v čele s olomouckým arcibiskupem. Kromě měšťanů se jej zúčastnili pevnostní velitel, krajský hejtmán s úředníky krajského úřadu, členové magistrátu s purkmistrem a městskou radou, královský rychtář a mnozí jiní. Olomouc je velmi rušné město, jemuž podobné jsem na svých cestách různými zeměmi nenašel. Žijí zde hodní lidé, mezi měšťany panuje láska a mezi všemi obyvateli harmonie a svornost. Veselo je zde obzvláště v době masopustu, během kterého se konají různé zábavy.“

Prameny: SOKAO, AMO, Knihy, inv. č. 124–136, 1257–1285, 1502, 1503, 1523.

Literatura: Spáčil 2007; Spáčilová L. – Spáčil 1991; Pucek 2001; Krobotová – Spáčilová L. – Spáčil 1998; Čermák M. 2002b; Čermák, M. 2008; Čermák, M. 2009, str. 55–67; Čermák 2004; Čermák 2002a; Stýskal 1981.